

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण
भूकम्प अति प्रभावित जिल्लाको पुनःस्थापना तथा पुनर्निर्माण कार्यक्रम
कार्यान्वयन स्थितिको मूल्यांकन
जोखिममा आधारित कार्यमूलक लेखापरीक्षण
खण्ड -१: परिचय

१. **पृष्ठभूमि:** विक्रम संवत् २०७२ साल वैशाख १२ गते शनिवार मध्याह्न ११:५६ मा गोरखा जिल्लाको वारपाक केन्द्रविन्दु भएको ७.६ रिक्टर स्केलको महाभूकम्प र त्यसपछिका पराकम्पनहरूले नेपालका १४ जिल्लामा ठूलो जनधनको क्षति भएको छ । वि.सं. १९९० सालको महाभूकम्पपछि आएको यो अर्को ठूलो भूकम्पबाट अतिप्रभावित १४ जिल्ला सहित ३१ जिल्ला प्रत्यक्ष प्रभावित भएको र भूकम्पका कारण सार्वजनिक तथा निजी गरी करिब ८ लाख भवन, विद्यालय तथा पुरातात्विक संरचनाहरू पूर्णतः क्षतिग्रस्त, ८,८९१ को सङ्ख्यामा मानवीय क्षति तथा भने हजारौं घाइते तथा बेपत्ता भएका छन् । क्षतिग्रस्त संरचनाको दीगो, दरिलो, योजनावद्ध रूपमा यथाशीघ्र निर्माण कार्य सम्पन्न गर्न तथा भूकम्पबाट विस्थापित भएका व्यक्ति र परिवारको पुनर्वास तथा स्थानान्तरण गरी राष्ट्रिय हित प्रवर्द्धन तथा सामाजिक न्याय प्रदान गर्न अधिकार सम्पन्न संस्थागत संरचनाको रूपमा राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण स्थापना भएको हो। यसरी प्राकृतिक प्रकोपबाट ठूलो धनजनको क्षति पुगेकोले नेपाल सरकारले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियसङ्घ-संस्था, मित्रराष्ट्र, दातृनिकाय तथा व्यक्तिहरूको सहयोगमा तत्काल खोज तथा उद्धार र राहतको व्यवस्था गरेतापनि पूर्णरूपमा क्षतिग्रस्त भई प्रयोगयोग्य नभएका संरचनाहरू सार्वजनिक भवन, पुरातात्विक स्मारक, भौतिक पूर्वाधार, विद्यालय एवम् स्वास्थ्य संस्थाहरू समेतको पुनर्निर्माण गर्नगराउन राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको गठन भएको छ । भूकम्पद्वारा प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी ऐन, २०७२ बमोजिम गठन भएको यस प्राधिकरणको कार्य अवधि ५ वर्ष तोकिएको छ । भूकम्पबाट भएको क्षतिको यकिन गरी आवश्यकता अनुसार पुनर्निर्माण गर्ने, एकीकृत बस्ती विकासगर्ने एवम् कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने व्यवस्थाका लागि अन्तर्राष्ट्रिय दातृ संस्था तथा मित्रराष्ट्रको पनि उल्लेखनीय सहयोगको प्रतिवद्धता प्राप्त भएको छ ।

प्रमुख कार्य सम्पादन सूचक (KPI)

- अत्यावश्यक आधारभूत सुविधा, सरकारी सेवा प्रवाह, सार्वजनिक पूर्वाधार तथा कल्याणकारी सेवा प्रणालीको पुनर्स्थापना गर्ने,
- २ वर्षभित्रमा निजी आवास निर्माण, ३ वर्षभित्रमा शैक्षिक संस्थाहरू र ५ वर्ष भित्रमा पुरातात्विक महत्वका सांस्कृतिक सम्पदाहरूको पुनर्निर्माण गर्ने,
- २६५६ सरकारी भवनहरूको पुनर्निर्माण गर्ने,
- ११०० स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पतालको पुनर्निर्माण गर्ने,
- १३०२५ विद्यालयका ३३१३१ कक्षाकोठाहरूको पुनर्निर्माण गर्ने,
- ६,२६,६९५ निजी आवासहरूको निर्माण गर्ने ।

२. **कार्यमूलक लेखापरीक्षणको औचित्य** - नेपाल प्राकृतिक विपद सम्बन्धी जोखिमको हिसावले उच्च जोखिममा पर्ने मुलुक हो । यसको लागि प्रयाप्त पूर्व तयारी, रोकथाम तथा क्षति न्यूनीकरणका उपायहरूको निरन्तर कार्यान्वयनबाटमात्र धनजनको सम्भावित क्षतिमा कमी ल्याउन सकिन्छ । विपद आएपछि निकायगत उच्च समन्वय कायम गरी व्यवस्थित एवं प्रभावकारी किसिमले उद्धार, राहत तथा पुनर्लाभका क्रियाकलापहरूको सञ्चालनबाट जनजीवनलाई सामान्यीकरण गर्दै पूर्ववत अवस्थामा फर्काउने साथै सामाजिक, सांस्कृतिक तथा भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरूको पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माण कार्य गर्दा राष्ट्रिय नीति, योजना र कार्यक्रमको समयसारिणी अनुरूप दीगो, भरपर्दो एवं राष्ट्रिय मौलिकता र पहिचानको संरक्षण गर्दै आन्तरिक तथा वाह्य श्रोतसाधनको प्राप्त तथा उपयोगमा मितव्ययिता, र कार्यदक्षता हासिल गरी लक्षित समूह अपेक्षित ढंगबाट लाभन्वित भई प्रभावकारिता अभिवृद्धि हुन सके नसकेको सम्बन्धमा स्वतन्त्र एवं वस्तुगत मूल्यांकन गर्ने अभिप्रायले कार्यमूलक लेखापरीक्षणका लागि यो विषयको छनौट भएको हो ।

३. नीतिगत व्यवस्था: पुनस्थापना तथा पुननिर्माण सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था निम्नानुसार रहेको छ ।

३.१. नीतिगत उद्देश्य

१. पूर्ण तथा आंशिक रूपले क्षतिग्रस्त आवासीय, सामुदायिक एवं सरकारी भवन, प्राचीन स्मारक समेतका संरचनाहरूको प्राकृतिक विपद प्रतिरोधक हुने गरी स्थानीय आवश्यकता अनुरूपको उपयुक्त प्रविधि अपनाई जीर्णोद्धार, प्रबलीकरण, पुननिर्माण एकिकृत तवरबाट गर्ने,
२. क्षतिग्रस्त सहर तथा प्राचीन बस्तीहरूको मौलिकतालाई कायम गर्दै स्वरूप र संरचनामा सुधार गरी पुनस्थापना गर्ने
३. भूकम्पबाट प्रभावित क्षेत्रका जोखिममा रहेका व्यक्ति र समुदायको संरक्षण तथा उत्थान गर्ने,
४. आर्थिक अवसर तथा जीविकोपार्जनका लागि उत्पादनमूलक क्षेत्रको पुनस्थापना गर्दै नयाँ विकल्पहरूको विकास गर्ने
५. भूकम्पीय क्षति र यसका प्रभावहरू, पुननिर्माण, पुनस्थापना तथा विपदजोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी विषयमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने,
६. एकीकृत एवं योजनाबद्ध बस्तीहरूको विकास गर्ने ।

३.१.२ रणनीति तथा कार्यनीति

१. आवासीय घरको मर्मत तथा पुननिर्माण कार्यमा स्वनिर्माण विधिलाई प्रोत्साहन गर्ने
२. भूकम्प तथा अन्य प्राकृतिक प्रकोप प्रतिरोधी निर्माण विधि अवलम्बन गर्ने
३. भूकम्प प्रभावित परिवारलाई तोकिएको मापदण्ड अनुरूप आर्थिक सहयोग गर्ने
४. भूकम्प प्रतिरोधी निर्माण विधि बारे व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने
५. आवश्यकता अनुसार आपतकालीन सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने
६. क्षतिग्रस्त सरकारी भवनको पुननिर्माण गर्दा एकीकृत प्रशासनिक भवनको अवधारणा अनुसार सुरक्षित तथा सुविधायुक्त बहुतले भवन निर्माण गर्ने
७. भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधार पुननिर्माण गर्दा सम्भावित बाढी, पहिरोबाट हुन सक्ने खतरालाई विचार गरी आवश्यक सुरक्षात्मक उपाय अवलम्बन गर्ने
८. आंशिक रूपले क्षतिग्रस्त तथा भत्कन लागेका ऐतिहासिक भवन तथा संरचनाको जिर्णोद्धारतथा प्रबलीकरण कार्यलाई प्राथमिकता दिने
९. केन्द्र तथा जिल्लास्थित सरकारी भवनको पुननिर्माण गर्दा स्थानीय वास्तुकला, निर्माणसामग्री र सीपको अधिकतम उपयोग गर्ने
१०. भवन एकीकरण विधिबाट पुराना तथा ऐतिहासिक सहर क्षेत्रको पुनर्विकास तथा पुनरुत्थान गर्ने
११. भूकम्पबाट पीडित महिला, बालबालिका, सीमान्तकृत तथा विपन्न वर्गको उत्थानका लागि उनीहरूको इच्छा र आवश्यकताका आधारमा स्वास्थ्य सेवा, रोजगारीमूलक सीपविकास तथा तालिम कार्यक्रम तर्जुमा गरी सञ्चालन गर्ने
१२. भूकम्पबाट प्रभावित क्षेत्रका आर्थिकरूपले कमजोर, सीमान्तकृत तथा विपन्न समूहले उत्पादन गरेको वस्तु तथा सेवाको बजारसम्म पहुँच बढाउने
१३. भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा सामाजिक सुरक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, प्रजनन स्वास्थ्य, बालस्वास्थ्य, किशोर किशोरीको स्वास्थ्य र पोषण सुधारमा विशेष ध्यान दिइनेछ
१४. उत्पादनमूलक जीविकोपार्जनका कार्यक्रमहरू गर्ने
१५. उद्योगी तथा व्यवसायीलाई वित्तीय सहयोग तथा राहत उपलब्ध गराउने
१६. पर्यटकीय पूर्वाधार तथा सेवाको पुनस्थापना गर्ने
१७. विपदव्यवस्थापनलाई समग्र विकासको अभिन्न अंगका रूपमा मूल प्रवाहीकरण गर्नप्रोत्साहित गर्ने
१८. भू-उपयोग नीतिको आधारमा भूमिको उपयोग र पूर्वाधार विकास गर्न प्रोत्साहित गर्ने
१९. भौतिक पूर्वाधारहरूको योजना सहित एकीकृत बस्ती विकास गर्ने

३.२ चौधौ आवधिक योजना (२०७३/७४-२०७५/७६)

- ३.२.१. प्राथमिकताको आधारमा क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुनर्निर्माण तथा बस्ती विकास गर्ने
- ३.२.२. जोखिमपूर्ण बस्तीको स्थानान्तरण गर्ने
- ३.२.३. पुनर्निर्माण, पुनर्स्थापना तथा बस्ती स्थानान्तरणको योजना कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त संयन्त्र स्थापना गर्ने

३.३ वार्षिक बजेट (२०७२/७३)

३.३.२ पुनर्निर्माण सम्बन्धी बजेटमा समावेश नीति

- भूकम्पपछिको नवनिर्माण कार्यलाई व्यापक बनाई लगानी वृद्धि, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशिलता विकास र आयआर्जनको माध्यमबाट दीगो उच्च दरको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने,
- विपदको समयमा स्वतः स्फूर्त रूपमा देखिएका सामाजिक सद्भाव र सहयोगमा अगाडि बढेका हातहरूलाई पुनर्निर्माणमा पनि उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिने,
- प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षति न्यून गर्न प्राथमिकताका साथ पूर्व तयारी र विपद व्यवस्थापनका लागि सबै उपाय अवलम्बन गरिने,
- भूकम्पपश्चात् सार्वजनिक निर्माणको गुणस्तर र संरक्षण कार्य कमजोर देखिएको सन्दर्भमा आगामी दिनमा सार्वजनिक निर्माणको गुणस्तर उच्च राख्न सम्बद्ध निकाय, पदाधिकारी र निर्माण व्यवसायीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने उपाय अवलम्बन गरिने,
- पुनर्निर्माण प्राधिकरणको छायाभित्र पुनर्निर्माणको कार्ययोजना अगाडि बढाइने छ। पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माणमा स्थानीय स्रोतसाधन, श्रम र प्रविधिको उपयोगलाई प्राथमिकता दिइने,
- मौलिक संस्कृति बोकेका पर्यटकीय आकर्षणको केन्द्रविन्दु र परम्परागत बसोबास रहेका ऐतिहासिक वस्तीहरूलाई समुदायको पहलमा मौलिक स्वरूपमा पुनर्निर्माण गरिने।

४. कानूनी व्यवस्था

४.१ पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माण र विपद व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित ऐन, कानून तथा नियमहरू :

भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी ऐन २०७२, भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी नियमावली २०७२, दैवीप्रकोप (उद्धार) ऐन २०३९, भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त भएका निजी आवास पुनर्निर्माण अनुदान वितरण सम्बन्धी कार्यविधि २०७२, पुनर्निर्माण सामुदायिक समिति सम्बन्धी निर्देशिका, २०७३, पुनर्निर्माण तालिम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०७३, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापनाको लागि गैरसरकारी संस्था परिचालन सम्बन्धी कार्यविधि २०७२, पि.डि.एन.ए.प्रतिवेदन, पि.डि.आर.एफ.(२०१६-२०), क्षेत्रगत योजना तथा वित्तीय प्रक्षेपण, विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति २०६६, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा मार्गदर्शन २०६७, राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्यको कार्यढाँचा २०७०, प्रधानमन्त्री दैवीप्रकोप उद्धार कोष सञ्चालन नियमावली २०६३, प्रकोप पीडित उद्धार र राहतसम्बन्धी मापदण्ड २०६४, जिल्ला विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा निर्देशिका २०६९, विपद् पीडित पुनर्वास संचालन कार्यविधि २०७१, निजी आवास पुनर्निर्माण प्राविधिक निरीक्षण कार्यविधि, २०७३।

४.२ आर्थिक प्रशासनसँग सम्बन्धित ऐन, कानून तथा नियमहरू :

आर्थिक कार्यविधि ऐन २०५५ र आर्थिक कार्यविधि नियमावली २०६४, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण पुनर्निर्माण कोष व्यवस्थापन तथा सञ्चालन कार्यविधि २०७२, सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ र सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४, आयकर ऐन, २०५८ र आयकर नियमावली, २०५९, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३, भ्रमण खर्च नियमावली, २०६४, स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ र स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४।

५. **उद्देश्य एवं लक्ष्य:** महाभूकम्पबाट भएको क्षतिको पुनर्निर्माणका लागि आवश्यक नीति, योजना, बजेट तथा कार्यतालिका सहितको कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने, पुनर्निर्माणका लागि आर्थिक स्रोतसाधन जुटाई त्यसको प्रभावकारी उपयोगको व्यवस्था गर्ने, पुनर्निर्माणको प्राथमिकता निर्धारण गरी काम गर्ने गराउने, पुनर्निर्माण

सम्बन्धी आयोजना स्वीकृत गर्ने गराउने र सोको लागि निकाय तोकेर जिम्मेवारी दिई बजेट उपलब्ध गराउने, समन्वयको व्यवस्था मिलाउने, पुनर्निर्माणका लागि आवश्यकता अनुसार गैर सरकारी संस्था, निजी क्षेत्र वा समुदायलाई परिचालन गर्ने, पुनर्निर्माण कार्यमा संलग्न निकायको क्षमता विकास गर्ने गराउने, पुनर्निर्माण सम्बन्धी भए गरेका कामकारवाहीको आवश्यकता अनुसार निरीक्षण, जाँच तथा अनुगमन गर्ने गराउने, एकिकृत बस्ती तथा आवासको विकास गर्ने र तोकिएको गुणस्तर मापदण्ड वा विधिबाटमात्र सम्पन्न गराउने जस्ता कार्यहरु गरी भूकम्पबाट भएको क्षतिको पुनर्निर्माण गर्नु राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको उद्देश्य उद्देश्य रहेको छ ।

६. **वित्तीय व्यवस्था** : नेपाल सरकारको आ.व. ०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए अनुसार पि.डि.एन.ए. रिपोर्टलाई आधार मान्दा पहिलो चरणको पुनर्निर्माणको लागत रु. ६६७ अर्ब हुने र पुनर्निर्माण कार्यलाई द्रुतता प्रदान गर्न आवश्यक खर्च पुनर्निर्माण कोषबाट व्यवस्थापन गरिने उल्लेख छ । उक्त कोषमा आ.व. २०७२/७३ मा रु. ७४ अर्ब विनियोजन गरेकोमा आवासका लागि रु.५० अर्ब, सार्वजनिक भवनका लागि रु. ३ अर्ब, पुरातात्विक संरचनाको लागि रु. २ अर्ब, अन्य भौतिक पूर्वाधारका लागि रु. ७ अर्ब, उत्पादन क्षेत्रका लागि रु. ६ अर्ब र सामाजिक क्षेत्रका लागि रु. ६ अर्ब खर्च गरिने उल्लेख छ । त्यसैगरी पुनर्निर्माण प्राधिकरणको स्थापना गरी कार्य शुरु नगरेसम्म सरकारी भवन, विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्था, पुरातात्विक र साँस्कृतिक सम्पदा एवं भौतिक पूर्वाधार पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माण कार्य सम्बन्धित मन्त्रालय र निकायहरुबाट हुने र त्यसका लागि पुनर्निर्माण कोषबाट हुने खर्च बाहेक रु १७ अर्ब विनियोजन गरेको देखिन्छ । पुनर्निर्माण कार्यक्रम अगाडि वढाउन राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणबाट आ.व. ०७२/७३ को ६०२८०१३ र ६०२८०१४ बजेट उपशीर्षकमा बजेट विनियोजन भएको थियो ।

७. **कार्यसञ्चालन स्थिति** – राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणले पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापनाका लागि आवश्यक नीतिगत तयारी र स्रोतको व्यवस्थापन गर्नुका साथै पुनर्निर्माणगर्ने वातावरण तयार पार्दछ । प्राधिकरणले पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापनाको काम सरकारका विभिन्न मन्त्रालयहरु र निकायहरुमार्फत गराउने नीति अवलम्बन गरेको छ । सम्पन्न गर्नुपर्ने कामलाई आधार लिँदा मात्राको अनुपातमा सहरी विकास मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय र संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको भूमिका प्रमुख रूपमा रहेका छन् । मूलतः सहरी विकास मन्त्रालयले सरकारी भवन, निजी आवासमा प्राविधिक सहयोग, सहरी योजना र पूर्वाधार एवं वस्ति विकासको कार्य गर्ने व्यवस्था छ । संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले अनुदान वितरण र स्थानीय पूर्वाधारसम्बन्धी काम काम गर्ने व्यवस्था छ । शिक्षा मन्त्रालयले शैक्षिक संस्थाहरुको पुनर्निर्माण र यस्तै संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयलाई पुरातात्विक महत्वका सम्पदाहरुको पुनर्निर्माणको कार्यक्षेत्र तोकिएको छ । पुनर्निर्माणसँग सम्बन्धित अन्य मन्त्रालयहरुका काम पनि सोही मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरुबाट हुने व्यवस्था गरिएको छ । राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणले उक्त कार्यक्रमहरुको स्वीकृति, बजेट व्यवस्था, समन्वय, अनुगमन र मूल्यांकन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी ऐन र नियमावली २०७२ अनुसार राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणले सम्पादन गर्ने कार्यहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- पुनर्निर्माणको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने ।
- पुनर्निर्माणका लागि नीति, योजना, बजेट र कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने ।
- पुनर्निर्माण सम्बन्धी आयोजना स्वीकृत गर्ने ।
- पुनर्निर्माणसम्बन्धी कार्य गर्ने निकाय तोक्ने ।
- पुनर्निर्माण गर्ने जिम्मेवारी पाएका मन्त्रालय तथा निकायलाई बजेट उपलब्ध गराउने ।
- एकीकृत बस्ती विकास, एकीकृत आवास विकास, पुनर्स्थापना तथा स्थानान्तरणका लागि आवश्यक मापदण्ड बनाई उपयुक्त स्थानको पहिचान गरी आयोजना कार्यान्वयन गराउने ।
- पुनर्निर्माण वा एकीकृत बस्ती विकास सम्बन्धी आयोजना वा कार्यक्रमहरुको गुणस्तरनिर्धारण गर्ने ।
- पुनर्निर्माणका लागि गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र वा समुदायलाई परिचालन गर्ने ।

- पुनर्निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक स्रोत जुटाउने ।
- पुनर्निर्माण सम्बन्धी कामलाई प्रभावकारी बनाउन विभिन्न निकायबीच समन्वय गर्ने ।
- शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, उद्योग, रोजगारी तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापनाको कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने/गराउने ।
- पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापनासँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरु तयारी गरी लागू गराउने ।

खण्ड -२: लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र एवं पद्धति

लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र र पद्धति देहाय बमोजिम छन्:

८. **उद्देश्य:** भूकम्प प्रभावित जिल्लाको पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम कार्यान्वयन स्थितिको अध्ययन तथा मूल्यांकन गरी सुझाव सहितको प्रतिवेदन दिनु लेखापरीक्षणको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसका अन्य उद्देश्यहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् ।
- पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्रोत परिचालन तथा वित्तीय व्यवस्थापन अपेक्षित ढंगबाट हुन सके नसकेको विश्लेषण गर्नु,
 - पुनर्लाभ तथा पुनर्स्थापनाको काम कार्ययोजना र प्राथमिकता अनुरूप कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा मूल्यांकन गर्नु,
 - पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणको कार्यलाई प्रभावकारी तुल्याउन आवश्यक अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्य वस्तुपरक र नतिजामुखी भए नभएको विश्लेषण गर्नु ।
९. **क्षेत्र:** राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण तथा त्यसको कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका भूकम्प अति प्रभावित १४ जिल्लामध्ये उपत्यका वाहेकका उपक्षेत्रीय कार्यालय रहेका रसुवा, धादिङ, नुवाकोट, सिन्धुपाल्चोक, ओखलढुङ्गा, सिन्धुली, गोर्खा, काभ्रेपलान्चोक, मकवानपुर, दोलखा र रामेछाप सहित ११ वटा जिल्लाका पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माण कार्यमा संलग्न मन्त्रालय (संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास, शिक्षा, आवाश, रक्षा, संस्कृति/पर्यटन, सिंचाइ, सडक, कृषि, वन, पशुपंक्षी विकास) मातहतका निकायहरुको सांगठनिक अवस्था, स्रोत साधन परिचालनको स्थिति, जनशक्ति व्यवस्थापन, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना नीति र ऐन नियमले सुम्पिएको कार्यसम्पादनको अवस्था तथा अनुगमन मूल्यांकन सम्बन्धमा परीक्षण एवं मूल्यांकन गरिनुका अतिरिक्त व.उ.शी.नं. ६०२८०१३ र ६०२८०१४ मा विनियोजन भएका तर वित्तीय लेखापरीक्षण नगरिने निकायहरुको सो उपशीर्षक अन्तर्गतको वित्तीय सूचना समेत संकलन गरी तिनीहरुको एकरूपता, यथार्थता, औचित्यता र सान्दर्भिकतालाई विचार गरी प्रतिवेदनमा समावेश गर्ने प्रयास भएको छ ।
१०. **पद्धति:** पहिचान भएका जोखिम क्षेत्रका आधारमा तात्त्विक महत्वका विषयहरु निर्धारण गरी तिनलाई पुष्टी गर्न सम्बन्धित निकायमा कार्यरत जिम्मेवार पदाधिकारीहरूसँग सोधपुछ, छलफल गरिनुका साथै थप पुष्ट्याईका लागि प्रश्नावलीको माध्यमबाट सूचना र तथ्याकको संकलन तथा विश्लेषण गरिएको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा स्थलगत निरीक्षण, अवलोकन, अभिलेख अध्ययन तथा विश्लेषण, लक्षित सरोकारवालाहरु सँगको छलफल तथा अर्न्तक्रियाका (अनुसूची १ मा समावेश) साथै नागरिक समाजको प्रतिनिधीहरु समेतलाई निजी आवास अनुदान वितरण एवं निर्माण स्थितिको तथ्यांक संकलन र प्रशोधनकार्यमा सहभागी गराई प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । लेखापरीक्षणमा प्रमुखरूपले प्रक्रियामूलक र नतिजामूलक पद्धतिको अवलम्बन गरिएको छ । यस क्रममा रसुवा, नुवाकोट, सिन्धुपाल्चोक, धादिङ, सिन्धुली, रामेछाप र गोर्खा जिल्लाका सर्भेक्षणमा छुट्टै भएका, निजी आवास अनुदान सम्भौता हुन नसकेका, अनुदान सम्भौता भए पनि अनुदान रकम प्राप्त गर्न नसकेका, अनुदान रकम प्राप्त गरी सम्भौता अनुसारको काम गरेका तथा नगरेका, विस्थापित परिवार, स्थानीय वृद्धिजिवी, नागरिक समाजको प्रतिनिधि पुनर्निर्माण कार्यक्रमसँग सम्बन्धित उपभोक्ता समुहका

पदाधिकारीहरु गरी ८५० जना सरोकारवाला व्यक्तिहरूसँगको अन्तक्रिया तथा छलफल र तिनीहरु मध्ये ३४० जना व्यक्तिहरूसँग गरिएको संरचित अन्तर्वार्ताबाट प्राप्त सूचना, तथ्यांक तथा जानकारीहरु लिई प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

- ११ **सीमितता** – लेखापरीक्षणमा प्राप्त सूचना, अभिलेख, विवरण, सेवाग्राहीसँगको अन्तर्वार्ता, तथा लेखापरीक्षण गरिएका निकाय समेतबाट सङ्कलित तथ्याङ्कका आधारमा प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । यस क्रममा प्राप्त सूचना एवं विवरणको अपर्याप्तता, विवरणको विश्लेषण क्षमता समय सीमा आदि सीमितता रहेका छन् ।

खण्ड – ३ : लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा

- **सकारात्मक पक्ष** – आवधिक योजनाले पुनर्निर्माण कार्यलाई प्राथमिकतामा राखेको, समयसारिणी सहितको पुनर्निर्माण नीति, कार्ययोजना बनेको, कानूनी रूपमा निर्दिष्ट तथा प्रबल साँगठनिक संरचना, पुनर्निर्माण क्रियाकलापमा गति ल्याउन निर्देशिका तथा कार्यविधिहरुको तर्जुमा, दातृ राष्ट्र तथा निकायहरुको सहयोगको बढ्दो प्रतिबद्धता र पुनर्निर्माण प्रतिको चासो, पुनस्थापना तथा पुनर्निर्माणका लागि प्रभावित क्षेत्रमा देखिएको सामाजिक परिचालन र क्रियाशीलता, स्थानीय ज्ञान, सीप, पेशा र क्षमतामा समयानुकूल परिवर्तन तथा आधुनिकीकरणको सम्भावना, बलियो र सुरक्षित आवासप्रतिको आम नागरिकमा देखिएको सतर्कता र सजगता, प्राकृतिक प्रकोप तथा विपदबाट असुरक्षित जोखिमयुक्त वस्तीहरुको स्थानान्तरण गर्दै एकिकृत सुरक्षित र सुविधा सम्पन्न वस्तीहरुको विकास गर्न सकिने पर्याप्त अवसर, अर्थोपार्जनका क्रियाकलापहरुको सघनता, सुरक्षित, बलियो र दीगो भौतिक पूर्वाधारमा आधारित अर्थतन्त्रको निर्माण गर्न सक्ने प्रशस्त अवसरहरु रहेका छन् ।
- **समस्या तथा चुनौति** – अस्पष्ट पुनर्निर्माण नीति, कमजोर वित्त परिचलन तथा व्यवस्थापन स्थिति, कार्यक्रम कार्यान्वयन क्षमतामा देखिएको हास, पुनर्निर्माणले अभियानको स्वरूप लिन नसकेको, सर्वसाधारण नागरिकमा देखिएको पुनर्निर्माण कार्यक्रम प्रतिको बढ्दो अविश्वास, कार्य योजना अनुरूपको कार्यान्वयनमा देखिएको शिथिलता, पुनर्निर्माण कार्यक्रम प्रति निकायगत स्वामित्वको अभाव तथा जवाफदेहिताको कमि, पुनर्निर्माण तथा निकायगत क्रमागत कार्यक्रममा देखिएको दोहोरोपना, अपेक्षित गति र परिमाणमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा स्रोत प्रवाह हुन नसेको, गैरसरकारी संस्थाहरुको कमजोर निगरानी तथा नियमन, नतिजामा आधारित निरन्तर अनुगमन तथा मूल्यांकनको कमि, संरचना र क्रियाकलापमा देखिएको असामन्जस्यताले समग्र पुनर्निर्माण कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ ।

१२. वित्तीय व्यवस्था :

पुनर्निर्माण प्राधिकरणको पोष्ट डिजास्टर रिस्कभरी फ्रेमवर्क (पि.डि.आर.एफ) प्रतिवेदन अनुसार पुनर्निर्माण तथा पुनस्थापना कार्यलाई व्यवस्थित ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न सो सम्बन्धी २१ वटा क्षेत्रहरुको पहिचान गरी कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ । उक्त प्रतिवेदनलाई आधार मान्दा भूकम्पबाट भएको क्षतिको सम्पूर्ण क्षेत्रमा पुनस्थापना तथा पुनर्निर्माणका लागि तर्जुमा गरिएको पाँच वर्षे कार्ययोजना बमोजिमका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न रु. ८३८ अर्ब वित्त आवश्यकता पर्ने अनुमान गरिएको छ ।

- १२.१ पुनर्निर्माण कार्यलाई द्रुतता प्रदान गर्न आवश्यक खर्च भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी ऐन, २०७२ को दफा १५ अनुसारको कोषबाट व्यवस्थापन गरिने उल्लेख छ । कोषमा सरकारले आन्तरिक र बाह्य दुवै स्रोतबाट परिचालन गरिएको रकम जम्मा गरिने व्यवस्था मिलाएको छ । यो वर्ष पुनस्थापना तथा पुनर्निर्माणका लागि विनियोजित बजेटमध्ये नेपाल सरकार तर्फको खर्च हुन बाँकी रु. १८.२६ अर्ब पुनर्निर्माण कोषमा जम्मा गरिएको छ ।

- १२.२ पुनर्निर्माणको लागि आवश्यक रु. ८३८ अर्ब मध्ये २५ दात्री राष्ट्र तथा निकायबाट लगानी सम्मेलनमा रु ४३६ अर्ब सहयोगको प्रतिबद्धता आएको देखिन्छ । यो वर्ष १२ राष्ट्र तथा निकायसँग रु २८९ अर्बको सम्झौता भै पुनर्निर्माण कार्यको निमित्त वैदेशिक सहायता मध्ये रु १६.२१ अर्ब विनियोजन भएकोमा रु. १.५६ अर्ब मात्र खर्च हुन सकेको छ ।

१२.३ पि.डि.आर.एफ. प्रतिवेदन अनुसार यो वर्षको पुनर्निर्माण लागि रु. २४९ अर्ब आवश्यक पर्ने प्रक्षेपण गरेकोमा सरकारले रु. ३८.३८ अर्ब विनियोजन गरेको देखिन्छ भने गैर सरकारी संस्थाहरूले पुनर्निर्माण कार्यको लागि जीविकोपार्जन सहित रु. ४० अर्ब ७५ करोडको सम्भौता गरेका छन् । गैर सरकारी संस्थाहरूले गरेको खर्चको अभिलेख रहेको देखिएन । यो वर्ष रु. ७९.१२ अर्ब (३९ प्रतिशत) विनियोजन भएको छ । विनियोजित रकम मध्ये सरकारी संयन्त्रबाट रु २२.४७ अर्ब (विनियोजनको ५८ प्रतिशत) मात्र खर्च भएको छ ।

प्रमुख समस्याहरू

- पुनर्निर्माणको कार्यान्वयन ढाँचाको निक्षाल समयमै नहुनु,
- सांगठनिक संरचना, कार्यविधि तथा निर्देशिका निर्माणमा वढी समय लाग्नु,
- कार्यान्वयन क्षमता कमजोर हुनु ।

१२.४ पुनर्निर्माणको पहिलो वर्ष नीति तथा कानूनको निर्माण, सांगठनिक संरचना स्थापना, कर्मचारी व्यवस्थापन र कार्यविधि निर्धारणमा वढी समय खर्चेकोले वित्त परिचालन र उपयोगको स्थिति अत्यन्त न्यून भै कार्ययोजना अनुसार क्रियाकलापहरू अगाडि वढेको देखिएन । यसले आगामी वर्षमा वित्त परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्य भन्ने चुनौतिपूर्ण भई पुनर्निर्माण कार्यले अपेक्षित गतिमा प्रगति हासिल गर्न कठिन देखिन्छ । यसको लागि कार्यान्वयन निकायहरूलाई थप जिम्मेवार र जवाफदेही तुल्याउँदै कार्यविधिमा सरलीकरण, कार्यान्वयन क्षमतामा अभिवृद्धि, निकायगत समन्वयमा वृद्धि गरी कार्यान्वयन स्थितिको निरन्तर नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्यांकन हुन पर्दछ ।

१३ पुनर्लाभ तथा पुनर्स्थापना:

भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी नियमावली, २०७२ को नियम ३ मा प्राधिकरणले अत्यावश्यक सेवा प्रवाह गर्ने सरकारी, सार्वजनिक निकाय तथा स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी सेवाको लागि पहिलो र ग्रामिण आवास, ग्रामिण पूर्वाधार, एकीकृत वस्ती विकास तथा सार्वजनिक शिक्षण संस्था सम्बन्धी सेवाको लागि दोश्रो प्राथमिकता निर्धारण गरी आयोजना कार्यान्वयन गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । यो वर्ष प्राधिकरणले स्वास्थ्य क्षेत्रको पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा बजेट विनियोजन गरेको छैन भने शिक्षा क्षेत्रमा रु २.२३ अर्ब विनियोजन गरेको मध्ये रु ६६.३८ करोड मात्र खर्च गरेको देखिन्छ ।

१३.१ **स्वास्थ्य संस्था :** विपद पछिको आवश्यकता संकलन (पि.डि.एन.ए.) प्रतिवेदन अनुसार अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकीहरू गरी ११०० स्वास्थ्य संस्थाहरू पूर्ण रूपमा क्षति भएको उल्लेख गरेकोमा के, कति स्वास्थ्य संस्थाहरूको पुनर्स्थापना गरियो सो सम्बन्धी अभिलेख प्राधिकरणमा रहेको देखिएन । भूकम्प अति प्रभावित १४ जिल्लाका केही स्वास्थ्य संस्थाहरूको पुनर्स्थापनाको लागि गैर सरकारी संस्थालाई स्वीकृति प्रदान गरे तापनि प्रगति प्रतिवेदन नलिएकोले स्थिति स्पष्ट छैन । लेखापरीक्षणको क्रममा प्राप्त विवरण अनुसार रसुवा जिल्लामा जिल्ला अस्पताल अस्थायी त्रिपालमा संचालनमा रहेको छ भने जिल्लाका १४ स्वास्थ्य चौकी पूर्ण क्षति भएकोमा १२ स्वास्थ्य चौकी त्रिपालमै संचालन गरिएको र बाँकी २ वटा लाडटाड र हाकु स्वास्थ्य चौकीले सेवा प्रवाह गरेको देखिएन । स्वास्थ्य संस्थाको पुनर्स्थापनाका लागि यो वर्षमा कार्यक्रम बनाई प्राधिकरणबाट रकम विनियोजन नगरेको तथा क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुसार पुनर्स्थापना कार्य हुन नसकेकोले त्यस्ता सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरू स्थापना हुन सकेनन् । यसले गर्दा सम्पूर्ण क्षेत्रमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह सुचारु हुन सकेको छैनन् । नीतिगत प्राथमिकता अनुसार पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माण क्रियाकलाप सञ्चालन हुनु पर्दछ ।

(त्रिपाल भित्र सञ्चालन रसुवा जिल्लाको जिल्ला अस्पताल)

१३.२ **सार्वजनिक विद्यालय:** भूकम्प अति प्रभावित १४ जिल्लाका कुल ५७४८ विद्यालयहरूमध्ये ५००३ विद्यालयका २६,१६७ कक्षाकोठाहरू भूकम्पबाट क्षति भएकोमा पुनस्थापनाको अभिलेख राखेको देखिएन । यो वर्ष भूकम्पले

क्षति भएका विद्यालयका १७,५१६ कक्षाकोठाको पुनर्निर्माण कार्य प्रारम्भ गरेको उल्लेख भएपनि बाँकी ८६५१ कक्षाकोठाहरूको निर्माण कार्य नै शुरु हुन सकेको छैन । जिम्मेवार निकायहरूको कार्यान्वयन क्षमता कमजोर हुनु तथा त्यसलाई सुदृढ तुल्याउने सम्बन्धी थप योजना र कार्यक्रम नहुनाले धेरै विद्यालयहरूको पुनर्निर्माण कार्य नै आरम्भ हुन सकेको देखिएन । यसबाट शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण कार्य तोकिएको समयमा सम्पन्न नहुने तथा सामुदायिक विद्यालयहरूको शैक्षिक गुणस्तर कायम राख्ने चुनौति अभिवृद्धि हुन जान्छ । तसर्थ निकायगत कार्यान्वयन क्षमता बढाउन अधिकार, जिम्मेवारी र मानवीय तथा भौतिक स्रोतसाधनबीच समुचित तालमेल मिलाई त्यसको प्रभावकारी अनुगमन हुनु पर्दछ ।

प्रमुख समस्याहरू

- प्राथमिकता अनुसार पुनर्निर्माण क्रियाकलापहरू सञ्चालन नहुनु,
- विस्तृत कार्यक्रम नवनाई रकम निकासी गर्दा कार्यान्वयनमा दोहोरोपना भई उद्देश्य अनुरूप प्रयोग नहुनु,
- समन्वय तथा अनुगमन व्यवस्था फितलो हुनु ।

१३.३ **अन्य संरचना:** भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी ऐन, २०७२ को दफा ४ घ मा पुनर्निर्माणको लागि आवश्यक नीति, योजना, बजेट तथा कार्यतालिका सहितको कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने उल्लेख छ । यो वर्ष पुनर्स्थापना गरिने भौतिक संरचनाहरूमा भूकम्पबाट भएको क्षतिको मुल्यांकन गरी सो को आधारमा विस्तृत कार्यक्रम स्वीकृत गरी बजेट विनियोजन तथा निकासी गर्नु पर्नेमा खानेपानी, सिचाई, भू-संरक्षण, राष्ट्रिय निकुञ्ज, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यालयहरूलाई विस्तृत कार्यक्रम वेगर रकम निकासी भएको छ । प्राधिकरण तथा सम्बन्धित मन्त्रालयले त्यसरी विस्तृत कार्यक्रम स्वीकृत नगरी रु ६९.१३ करोड खर्च गरी कार्य गराएका छन् । कार्यक्रम स्वीकृत नभएको कारण सम्बन्धित कार्यालयहरूले भूकम्पबाट भएका क्षतिको मुल्यांकन समेत नगरी मर्मत कार्य तथा क्रमागत योजनामा समेत खर्च गरेको देखियो । भू-संरक्षण कार्यालयहरूले ११ जिल्लाका २९ वस्तीमा जोखिम न्यूनिकरणका कार्यक्रम संचालन गरिनु पर्ने उल्लेख गरिएकोमा ती स्थानमा जोखिम नियन्त्रणका कुनै कार्यक्रम संचालन नगरी रु १४ करोड ६१ लाखको ग्यावियन जालि वितरण गरेको देखिन्छ । यसरी वितरित जालि उद्देश्य अनुरूप प्रयोग नगरी रसुवा, गोर्खा तथा नुवाकोटका केही स्थानहरूमा वारीका कान्ता तथा घरको जगमा समेत प्रयोग गरिएको अवस्था देखिन्छ । त्यसैगरी भूकम्पबाट खानेपानी योजनामा भएको क्षतिको विस्तृत मुल्याङ्कन नगरी खानेपानीको पाइप वितरण भएको छ । रसुवा तथा नुवाकोटमा पुनर्स्थापना गरिनु पर्ने योजनाको वास्तविक क्षतिको मुल्याङ्कन नगरी पाइप वितरण गर्दा रसुवामा रु. ११,४६,०५७ र नुवाकोटमा रु ६,३५,१७२। को पाइप जडान नभै मौज्जात देखिएको छ । यसरी विस्तृत कार्यक्रम स्वीकृत नगरी रकम पठाउँदा उद्देश्य अनुरूप प्रयोग नहुने, क्रमागत कार्यक्रमसंग दोहोरोपना हुन जाने र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा स्रोतसाधनको प्रवाह नहुने भई पुनर्निर्माणको उद्देश्य हासिल गर्न मुस्किल पर्दछ । यस्तो कार्यपद्धतिमा नियन्त्रण गर्न सम्बद्ध निकायको ध्यान जानु पर्दछ ।

भू संरक्षण कार्यालय रसुवाले वितरण गरेको ग्यावियन जालिको प्रयोग

१४.४ **जोखिमयुक्त वस्ती स्थानान्तरण** : राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना नीति, २०७२ तथा आवधिक योजनामा जोखिमपूर्ण वस्तीको यथार्थ अद्यावधिक अभिलेख तथा विवरण तयार गरिने, वस्ती स्थानान्तरणको लागि सम्बद्ध पीडित परिवारको आर्थिक सामाजिक संरचनाको आधारमा स्थानान्तरण गर्ने उपयुक्त स्थानको पहिचान गरिने र वस्ती स्थानान्तरण योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गरिने उल्लेख छ । प्राधिकरणबाट प्राप्त विवरण अनुसार अध्ययन गरिएका ओखलढुंगा, रामेछाप, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलान्चोक, नुवाकोट, गोर्खा, रसुवा र दोलखागरी ९ जिल्लाका ४७ गाउँ विकास समितिमा रहेका ७६ वटा स्थानलाई जोखिमयुक्त वस्ती भनि पहिचान गरेको देखिन्छ । त्यस्ता जोखिमयुक्त वस्तिहरूलाई स्थानान्तरण गरिनु पर्ने र २९ वस्तीमा जोखिम न्युनिकरणका कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने उल्लेख भएकोमा रसुवाका लाडटाङ गाउँ विकास समितिमा निजी आवास अनुदानको पहिलो किस्ता वितरण गरिएको छैन भने जोखिम युक्त वस्तिको रूपमा पहिचान गरिएको रसुवा जिल्लाकै बाँकी स्थानमा तथा अन्य जिल्लामा निजी आवास अनुदान वितरण गरेको छ । यसरी जोखिम पूर्ण भई स्थानान्तरण गर्नुपर्ने भनी पहिचान भएका वस्तीका लाभग्राहीहरूलाई उपयुक्त स्थानको बन्दोवस्त नमिलाई रकम वितरण गर्दा सोही स्थानमा पुन आवास बनाई बसोवास गर्न सक्ने वा प्राप्त अनुदान रकमको सदुपयोग हुन नसक्ने देखियो । तसर्थ जोखिमयुक्त स्थानहरूको पहिचान गरी त्यस्तो स्थानमा बसोवास गरेका लाभग्राहीलाई जोखिमपूर्ण रहेको जानकारी गराई बसोवासका लागि उपयुक्त स्थानको विकल्प दिएरमात्र अनुदान वितरण हुनु पर्दछ ।

१४.५ **अस्थायी आवास (सेल्टर) निर्माण** : २०७३ को वर्षा अगाडि नै भूकम्पबाट विस्थापित ११ जिल्लाका ८६ स्थानमा १२२४ परिवारलाई अस्थायी आवासमा स्थानान्तरण गर्ने उद्देश्यका साथ आवास निर्माणका लागि रु १ अर्ब ८८ लाख विनियोजन गरिएको थियो । यो वर्ष अस्थायी आवास निर्माणमा रु. ४० करोड ५३ लाख खर्च गरी ४३ स्थानमा निर्माण सम्पन्न भएको अवस्था रहेको छ । सम्पन्न भएका अस्थायी आवासहरूको विधिवत रूपमा कुनै पनि गाउँ विकास समितिलाई हस्तान्तरण गरिएको छैन भने तिनीहरूको सुरक्षाको प्रबन्ध पनि मिलाएको छैन । जिल्ला दैवि प्रकोप उद्धार समितिको निर्देशनमा रसुवा जिल्लाको धुन्चेमा रहेको १ अस्थायी आवासमा हाकु गाविसका २० परिवार बसोवास गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी सिन्धुली जिल्लाको कमलामाई नगरपालिका स्थित ढुङ्गेवासमा प्रहरीहरू रहेका छन् । गत वर्ष सम्पन्न भएकामध्ये बाँकी ४२ स्थानका र २०७३/७४ मा सम्पन्न भएका कुनै पनि अस्थायी आवास प्रयोगमा रहेको देखिएन । यसरी अस्थायी आवास निर्माण कार्य समयमा सम्पन्न नहुने सम्पन्न भएकाको पनि प्रयोग भएको नदेखिएकोले अस्थायी आवास निर्माणमा गरिएको ठूलो लगानी उद्देश्य अनुरूप उपयोग भएको देखिएको छैन ।

१५ पुनर्निर्माण :

१५.१ घरधुरी सर्भेक्षण : राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनस्थापना नीति, २०७२ तथा भूकम्पबाट पूर्णरूपमा क्षति भएका आवास पुनर्निर्माण अनुदान वितरण कार्यविधि, २०७२ अनुसार मर्मत तथा प्रवलीकरण गर्दा पनि प्रयोग गर्न नसक्ने गरी पूर्णरूपमा क्षति भएका र अन्यत्र कुनै आवासीय घर नभएका सर्वसाधारणहरु मात्र निजी आवास पुनर्निर्माण अनुदान पाउने लाभग्राहीको सूचीमा समावेश हुने व्यवस्था रहेको छ । २०६८ सालको जनगणना अनुसार उपत्यका बाहेकका भूकम्प अति प्रभावित ११ जिल्लामा ६,२२,५६६ घरधुरी रहेकोमा निजी आवास अनुदान वितरण प्रयोजनको लागि ५,३२,२३६ घरधुरी पहिचान भई लाभग्राहीमा समावेश गरेको देखिन्छ । सर्भेमा छुट्टै भएका र सर्भे भएर पनि लाभग्राहीमा पर्न मापदण्ड पूरा नभएका घरधुरीको संख्या ५७,८१० समेतलाई मिलाउँदा ११ जिल्लाको कुल घरधुरी संख्या ५,९०,०४६ हुन आउँछ । यसरी २०६८ सालको जनगणनाको घरधुरी संख्याको अनुपातमा लाभग्राहीहरु १००:९४.७८ रहेको देखिन्छ । स्थलगत अवलोकन गर्दा जिल्लाका सम्पूर्ण घरधुरीहरुमा क्षति भएको नदेखिनु, अन्यत्र कुनै आवासीय घर भएको कारणबाट लाभग्राहीको लगतबाट १० जिल्लामा कोही पनि हटेको नदेखिनु र नुवाकोटको छाप गाविसमा १ परिवार मात्र त्यसरी हटेको देखिनुले सर्भेक्षण तथ्यांकको विश्वसनिय देखिएन । त्यसैगरी अनुदान सम्भौतामा तीन पुस्तेविवरण उल्लेख हुनु पर्नेमा भूकम्प अति प्रभावित १४ वटा जिल्ला मध्ये २ जिल्ला रसुवा र नुवाकोटलाई नमुना छनौट गरी परीक्षण गर्दा २०६० जना लाभग्राही परिवारको नागरिकता नं. तथा निस्सा नं. उल्लेख नगरिएको पाइएकोले लाभग्राही लगत विश्वसनीय मान्न सकिएन । तसर्थ सर्भेक्षणबाट प्राप्त तथ्यांक तथा सूचनाको सम्बन्धित निकायबाट छानविन गरी यथार्थता परीक्षण हुनुपर्छ ।

१५.२.१ रसुवा, नुवाकोट, रामेछाप, सिन्धुली, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक गोर्खा जिल्लामा सरोकारवालाहरूसँगको समुहगत छलफलमा केन्द्रबाट आएका इन्जिनियरबाट तथ्यांक संकलनमा त्रुटी भएको कारण क्षति भएका व्यक्तिहरुको समेत नामावली छुटेको र केही क्षति नभएको परिवारको नाम लाभग्राहीमा समावेश भएको, अस्थायी टहरा निर्माणको लागि सुरुमा रु. १५,००० पाएका व्यक्तिहरुको समेत नामावलीमा छुटेको भनाइ रहेको छ । उदाहरणको लागि रामेछाप जिल्लाको रामेछाप नगरपालिका भँगेरी निवासी एक जना व्यक्ति भूकम्पमा घर भत्किएर मृत्यु भएकोमा सर्भेक्षणमा वस्नयोग्य घर भनी परिवारका सदस्य लाभग्राहीमा नपरेको अवस्था छ ।

१५.२.२ घरधुरी सर्भेक्षणको लागि सरकारले खटाएको टोली प्रत्येक घरघरमा आएर विवरण संकलन गरेको थियो कि टोलबाट भनी अन्तर्वार्तामा सोधिएकोमा ७१ प्रतिशतले घरमा आएर संकलन गरेको, २९ प्रतिशतले टोलबाट विवरण संकलन गरेको थियो भन्ने जवाफ दिए । अन्तर्वार्ताको क्रममा ७० प्रतिशतले आफ्नो गाउँ तथा टोलमा घर भत्केको भए पनि निजी आवास अनुदान पाउने सूचीमा छुटेका परिवारहरु रहेको बताएका छन् भने ३० प्रतिशतले मात्र नछुटेको बताएका छन् । त्यसैगरी ३६ प्रतिशतले २०७२ सालको भूकम्प अगाडि आफ्नो अलग घर नभएको तर विवरण संकलन टोली समक्ष मेरो घर भत्केको थियो भनी लाभग्राहीको सूचीमा समावेश भएका परिवार परेको बताएका छन् भने ६४ प्रतिशतले नभएको बताएका छन् । यसले घरधुरी संरक्षणमा त्रुटी भएको देखाउँछ ।

१५.३ निजी आवास अनुदान सम्भौता : भूकम्पबाट पूर्णरूपमा क्षति भएका निजी आवास पुनर्निर्माण अनुदान वितरण कार्यविधि २०७२ को अनुसूची १ वमोजिमको विश्लेषणबाट पहिचान भएका ११ जिल्लाका ५,३२,२३६ लाभग्राही मध्ये सोही कार्यविधिको अनुसूची २ वमोजिम ४,७९,२०३ (९० प्रतिशत) सँगमात्र अनुदान सम्भौता गरिएको छ । सम्भौता हुन नसकेका लाभग्राहीहरुको सम्भौता हुन नसक्नाको कारणको सम्बन्धमा कारवाही गरी टुंगो लगाएको देखिँदैन । यसरी १० प्रतिशत लाभग्राहीसँग अनुदान सम्भौता हुन नसक्नुमा विवरण संकलन कार्य गर्दा त्रुटीपूर्ण हुनु, अनुदान पाउने लोभमा परिवारको सदस्यलाई अलग देखाई कृत्रिम परिवारको सिर्जना हुनु, परिवारको मूल व्यक्ति वैदेशिक रोजगारीमा जानु, जग्गाको स्वामित्व विवाद हुनु आदि रहेका छन् । वास्तविक लाभग्राही अनुदान पाउनबाट वन्चित भएको तथा अवास्तविक लाभग्राहीले अनुदान पाएको

सरोकारवाला सँगको छलफलमा आएको हुँदा वास्तविक लाभग्राही लाभन्वित हुनबाट वन्चित हुन सक्ने अवस्थाको निराकरणको लागि सम्बन्धित जिम्मेवार निकाय थप क्रियाशिल हुनु पर्दछ ।

१५.४ **निजी आवास अनुदान वितरण:** निजी आवास पुनर्निर्माण प्राविधिक निरीक्षण कार्यविधि २०७३ को परिच्छेद २ को नियम ७ र भूकम्पबाट पूर्णरूपमा क्षति भएका आवास पुनर्निर्माण अनुदान वितरण कार्यविधि २०७२ को अनुसूची ३ वमोजिमका प्रक्रिया अनुसार तीन किस्तामा अनुदान उपलब्ध गराउन जिल्ला आयोजना कार्यान्वयन इकाईका प्राविधिकबाट प्लिनथ तहसम्मको निर्माण कार्यको निरीक्षण, जाँचपास तथा प्रमाणिकरण पश्चात दोश्रो किस्ता रु १ लाख ५० हजार दिने व्यवस्था छ । २०७३ माघ २८ सम्ममा सम्भौता भएका ४,७९,२०३ लाभग्राही मध्ये ४,६०,१४५ (९६ प्रतिशत) लाई पहिलो किस्ताको रु ५० हजारका दरले रु २३ अर्ब ७२ लाख ५० हजार अनुदान वितरण गरिएको छ । त्यसैगरी पहिलो किस्ता अनुदान प्राप्त गर्ने ११ जिल्लाका ४,६०,१४५ लाभग्राहीहरूमध्ये ७९८ जनाले मात्र दोस्रो किस्ता प्राप्त गर्न सफल भएका छन् । २०७३ आषाढ मसान्त सम्ममा पहिलो किस्ता प्राप्त गरेकामध्ये कति परिवारले घर निर्माण गरेका छन् भनी लेखापरीक्षणको सिलसिलामा नमुना छनौट गरी रामेछाप र नुवाकोट जिल्लाका ३ गाउँ विकास समितिका ३ वटा वडाको नागरिक समाज संस्था समेतको सहभागितामा गरिएको सर्भेक्षणमा त्यसरी अनुदान प्राप्त गरेका ४०० लाभग्राहीहरू मध्ये ४० ले मात्र प्लिनथ तहसम्मको र १५ जनाले निर्माण सम्पन्न गरेको प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ । अपेक्षित परिमाणमा निजी आवास निर्माण हुन नसक्नुमा डिजाइन उपयुक्त नभएको, प्राविधिकहरू नियमित उपस्थिति नभएको, प्राविधिक ज्ञान नहुँदा घर बनाएपछि स्वीकृत डिजाइन वमोजिम नभएर ईन्जिनियरबाट थप अनुदानका लागि सिफारिस हुँदैन कि भन्ने आशंका रहेको, व्यक्तिगत ऋण लिएर निर्माण सम्पन्न गरेका घरहरूको पनि प्राविधिक जाँचपास नहुँदा थप निरास बनाएको, दक्ष जनशक्तिको अभाव रहेको तथा स्वीकृत डिजाइन अनुसार प्रयोग गरिने निर्माण सामग्रीको परिमाण न्यून भै ढुवानी लागत बढी हुने गरेको लाभग्राही समुहसंगको छलफलमा उल्लेख गरेका छन् ।

प्रमुख समस्याहरू

- घरधुरी सर्भेक्षण कार्य त्रुटीपूर्ण हुनुले पनुपने लाभग्राही छुट्नु र अन्यत्र घरवास भएका एवं भूकम्पले क्षति नभएका समेत लाभग्राहीमा पनु साथै अनुदान प्राप्त गर्न कृत्रिम घरधुरीहरू देखिनु,
- संकलित तथ्यांकको नतिजाको सम्बन्धमा निकायगत जिम्मेवारी र जवाफदेहिता नदेखिनु,
- स्थानीय आवश्यकता र उपयुक्ततालाई हेरेर घरका नमुनाहरू निर्धारण नहुनु,
- गाउँमा प्राविधिकहरूको उपस्थिति निकै फितलो हुनु,
- स्थानीय तहमा घरका डिजाइनहरूको बुझाइमा कमी हुनु,
- ग्रामीण क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति र कामदारको कमी हुनु,
- तालुक निकायहरूबाट गाविसहरूमा संस्थागत क्षमता नहेरी जिम्मेवारी प्रदान गर्नु ,
- गुनासो फछ्यौट कार्य समयमै नहुनु तथा फछ्यौट कार्य व्यवस्थित नहुँदा स्थानीयस्तरमा विवाद सिर्जना भई समस्या समाधानन्मुख नहुनु,
- पुनर्निर्माण कार्यले अभियानको स्वरुप नलिनु,
- जोखिमयुक्त वस्ती पहिचान र स्थानान्तरणको लागि उपयुक्त स्थानको छनौट नहुनु,
- कतिपय नीति तथा कार्यविधिहरू व्यवहारमा कार्यान्वयन नहुनु,
- गैरसरकारी संस्थाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी क्रियाकलापमाथि अनुगमन तथा मूल्यांकन नहुनु ।

१५.४.१ अन्तर्वार्ताको क्रममा भूकम्प प्रतिरोधी घर बनाउन सरकारले के के व्यवस्था गरेको भनी चाहेनुहुन्छ भनी सोधिएकोमा अनुदानमा १३ प्रतिशत, तालिममा ४ प्रतिशत, निर्माण सामग्रीमा ३ प्रतिशत, प्राविधिक सहायतामा ५ प्रतिशत र ७५ प्रतिशतले अनुदान, तालिम, निर्माण सामग्रीको व्यवस्था, प्राविधिक सहायता सबै आवश्यक रहेको बताएका छन् । यसले पुनर्निर्माण कार्यलाई प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न सो सम्बन्धी सेवा प्रवाह गर्न तोकिएका जिम्मेवार निकायहरूले संयोजन मिलाएर सेवा प्रवाह हुनुपर्दछ ।

१५.४.२ अन्तर्वार्ताको क्रममा ५ प्रतिशतले मात्र भूकम्प प्रतिरोधी घर बनाउन आवश्यक दक्ष कामदार बनाउन आफ्नो गाउँमा तालिम सञ्चालन भएको र ९५ प्रतिशतले तालिम सञ्चालन नभएको बताएका छन् । त्यसैगरी २७ प्रतिशतले भूकम्प प्रतिरोधी घर बनाउन सर्वसाधारणलाई प्राविधिक सहयोग पुर्याउन सरकारले करारमा नियुक्त गरेका इन्जिनियरहरु गाउँमा खटिएको देखेको, ४० प्रतिशतले त्यस्ता इन्जिनियरहरु नदेखेको र ३३ प्रतिशतले पठाएको छ, भन्नेमात्र सुनेको तर नदेखेको बताएका छन् । यसले भूकम्प प्रतिरोधी घर बनाउन ग्रामीण क्षेत्रमा तालिम सञ्चालन हुन नसकेको, प्राविधिक सहयोग पुर्याउन सरकारले पठाएका इन्जिनियरहरु कार्यस्थलमा नियमित रुपमा नखटिएको तथा अपेक्षित रुपमा प्राविधिक सहायता पुग्न नसकेको देखिएको छ ।

१५.५ **गुनासो र कारवाही:** सर्भेमा छुट भएको, सर्भेमा परेको तर लाभग्राहीमा नाम छुट भएको, लाभग्राहीमा नाम परेको तर सम्झौता नभएको, सम्झौता भएको तर अनुदान नपाएको, जग्गाको स्वामित्व नभएको, तीन पुस्ते तथा नाम नामेसी र नागरिकता र लाभग्राही नं नमिलेको लगायत ११ जिल्लाको १,८०,६३९ गुनासो दर्ता भएकोमा तीन पुस्ते तथा नाम नामेसी, नागरिकता र लाभग्राही नं नमिलेको गुनासोको कारवाही स्थानीय स्तरबाट किनारा लगाउनु पर्नेमा लगाएको छैन । सर्भेमा नाम छुट भएको, सर्भेमा परेको तर लाभग्राहीमा नाम छुट भएको, लाभग्राहीमा नाम परेको तर सम्झौता नभएको, सम्झौता भएको तर अनुदान नपाएको गुनासा पुनर्निर्माण प्राधिकरणबाट कारवाही गरिने उल्लेख भएकोमा २०७३/१०/२८ सम्ममा ९१,३७७ (५० प्रतिशत) गुनासोको कारवाही भएको देखिन्छ । जग्गाको स्वामित्व लगायत बाँकी गुनासाको सम्बन्धमा कुनै कारवाही भएको छैन । यसरी सेन्सस विधिबाट सर्भे गरेको भएपनि गुनासोको प्रकृतिलाई विश्लेषण गर्दा सर्भेमा छुटेको तथा सर्भे भएर पनि लाभग्राहीमा नपरेको संख्या ५७८१० दिएको छ, फछ्यौट गरिएका गुनासा उपर सुनुवाइ गर्न पुनरावलोकन समिति गठन गरिएको भएतापनि फछ्यौट भएका गुनासा उपर पुनरावलोकनको लागि हालसम्म आवेदन परेको छैन । गुनासो फछ्यौट गर्दा स्थानीयस्तरमा विवाद सिर्जना नहुने तरिकाले प्राथमिकता निर्धारण गरी सही र यथार्थलाई हेरेर गरिनुपर्छ ।

१५.६ **पुनर्निर्माण सामुदायिक समिति :** राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनस्थापना नीति २०७२ मा एकल महिला, अपांगता भएका व्यक्ति, अशक्त र जेष्ठ नागरिकहरुको निजी आवास निर्माणमा सघाउन सबै गाविस तथा नगरपालिकाका वडा तथा वस्तीहरुमा पुनर्निर्माण सामुदायिक समिति गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । भूकम्प अति प्रभावित ११ जिल्लामध्ये नुवाकोटका १ नगरपालिका र ६१ गाविसका ११७ वटा र रामेछापका २ नगरपालिका र ४५ गाविसमा ४७७ वटा गरी जम्मा ५९४ वटा यस्ता समितिहरु गठन गरेको छ भने बाँकी ९ जिल्लामा यस्ता समितिहरु गठन भएको देखिएन । प्राधिकरणबाट स्थानीय निकायहरुलाई पुनर्निर्माण

सुझावहरु

- नीतिगत प्राथमिकता तथा स्वीकृत कार्ययोजना अनुसार पुनर्निर्माण क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने
- घरधुरी सर्भेक्षणबाट संकलित तथ्यांकको नतिजाको पुनरावलोकन हुनुपर्ने,
- स्थानीय आवश्यकता हेरेर घरका थप उपयोगी नमुनाहरु निर्धारण गर्नुपर्ने,
- सर्वसाधारण नागरिकलाई घरका डिजाइनहरु वारे बुझाउनुपर्ने,
- निजी आवास हेर्ने प्राविधिकहरु कार्यस्थलमा रहेर कुशलतापूर्वक कार्य गर्नुपर्ने,
- पुनर्निर्माण कार्यका लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न ग्रामीण क्षेत्रमा सो सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्नुपर्ने,
- तल्लो स्थानीय तहमा कार्यक्रम तथा कार्य बोझलाई ख्याल गरी जनशक्ति व्यवस्था हुनुपर्ने,
- प्राथमिकता निर्धारण गरी गुनासो फछ्यौट कार्य गर्नुपर्ने,
- जोखिमयुक्त वस्तीमा परेका लाभग्राहीलाई वैकल्पिक स्थानको व्यवस्था गरी अनुदान वितरण गर्नुपर्ने,
- कार्यविधिहरुलाई व्यवहारिक बनाउन सरलीकरण बनाउनुपर्ने,
- गैरसरकारी संस्थाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी क्रियाकलापमाथि प्रभाकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन हुनुपर्ने ।
- कार्यान्वयन निकायको क्षमता वढाउनुपर्ने ।

सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम सम्बन्धी अभिमुखीकरणमा कमी हुनु तथा स्थानीय निकायहरु आफ्नो नियमित कार्यवोभले गर्दा पुनर्निर्माण कार्यमा आवश्यक ध्यान पुर्याउन नसकेकोले त्यस्ता समितिहरुको गठन न्यून हुन गएको हो । स्थानीय निकायहरुबाट पुनर्निर्माण सामुदायिक समितिहरु गठन गर्दा पुनर्निर्माण कार्य प्रति स्थानीय निकायहरुको अपनत्व बढ्ने, कमजोर तह र तप्काका नागरिकहरुको आवास निर्माण भई पुनर्निर्माण दायरा फराकिलो हुने, निर्माण सामग्रीको ढुवानी तथा स्थानीयस्तरमा देखिएको बढ्दो कामदार अभावको समस्यालाई घटाउन सहयोग पुग्ने र स्थानीय समुदायहरुको साँस्कृतिक मौलिकताको जगेर्नामा टेवा पुगी पुनर्निर्माण कार्यलाई अभियानको रूपमा अगाडि लैजान मद्दत पुग्दछ । तसर्थ पुनर्निर्माण तथा पुनस्थापना कार्यक्रम शुरु भएका जिल्लाका सबै वस्तिहरुमा पुनर्निर्माण सामुदायिक समिति गठन हुनुपर्छ ।

१६

पुनर्निर्माणमा गैरसरकारी संस्था :

पुनर्निर्माणको क्रममा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकाय, मित्रराष्ट्र तथा निजी एवम् गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरुबाट उपलब्ध हुनसक्ने सहयोग परिचालन गरिने नीति रहे अनुसार भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी ऐन, २०७२ को दफा ४ को ड, र ढ, घ मा पुनर्निर्माणको लागि आवश्यकता अनुसार गैरसरकारी संस्था, निजी वा समुदायलाई परिचालन गर्ने र आवश्यकता अनुसार, निजी वा गैरसरकारी समुदाय वा नेपालस्थित विदेशी संघ संस्थासंगको सहकार्यमा उपयुक्त विधि चयन गरी कार्य गर्ने गराउने उल्लेख छ । पुनस्थापना तथा पुनर्निर्माण कार्यको लागि २०७२।७३ मा १४५ वटा गैर सरकारी संस्था मध्ये ७५ वटाले विद्यालय भवन निर्माण, १५ वटाले स्वास्थ्य चौकी निर्माण, १५ वटाले निजी आवास निर्माण र बाँकी ४० ले निर्माण तालिम, जिविकोपार्जन लगायतका कार्य गर्ने गरी रु ४० अर्ब ७५ करोड रकमको स्वीकृती प्रदान गरेको देखिएको छ । ती संस्थाले सम्पादन गरेका कार्यको प्रगति विवरण प्राप्त गरी अनुगमन नगरिदा सम्भौता अनुसारका कार्य सम्पादन भए नभएको यकिन हुन सकेको देखिएन ।

सरोकारवाला सँगको छलफलमा गैर सरकारी संघसंस्थाहरुले चौमासिक प्रतिवेदन जिल्ला विकास समितिमा बुझाउनुपर्नेमा नबुझाएको, सुगम स्थानहरुमा तालिम सञ्चालनमै वढी केन्द्रीत भएको बताएका छन् । सम्भौता अनुसारको कार्य गैरसरकारी संस्थाबाट नभएको अवस्थामा लक्षित व्यक्ति वा समुह सेवा पाउनबाट वञ्चित रहन सक्ने अवस्था देखिएको छ । गैर सरकारी संस्थाले गरेको पुनर्निर्माण क्रियाकलापको प्रभावकारी अनुगमन हुनु पर्दछ ।

खण्ड -४ : निष्कर्ष

भूकम्पबाट भएको क्षतिको पुनर्निर्माणका लागि आवश्यक नीति, योजना, बजेट तथा कार्यतालिका सहितको कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने, पुनर्निर्माणका लागि आर्थिक स्रोतसाधन जुटाई त्यसको प्रभावकारी उपयोगको व्यवस्था गर्ने, पुनर्निर्माणको प्राथमिकता निर्धारण गरी काम गर्ने गराउने उद्देश्यका साथ पुनर्निर्माण प्राधिकरणको स्थापना भएको हो । पुनर्निर्माण प्राधिकरण र कार्यान्वयन निकायहरुको पहिलो वर्षको वित्त परिचालन तथा उपयोग, पुनर्लाभ तथा पुनस्थापना र पुनर्निर्माण स्थितिको समग्र मूल्यांकन गर्दा पाँच वर्षे पुनर्निर्माण कार्ययोजनाको खाका अनुसार अगाडि बढेको देखिएन । खासगरी सरकारी संयन्त्रबाट पुनर्निर्माणका लागि न्यून वित्त परिचालन तथा उपयोगको अवस्था रहेको र गैरसरकारी संस्थाबाट परिचालन भएको स्रोतसाधन उद्देश्य अनुरूप प्रयोग भए नभएको सम्बन्धमा वस्तुपरक अनुगमन गरी प्रगति समिक्षा हुन सकेको देखिएन । पुनर्लाभ, पुनस्थापना तथा पुनर्निर्माण सम्बन्धी क्रियाकलापहरु कार्यान्वयन गर्दा नीतिगत प्राथमिकता अनुरूप सम्पादन नभएको, विस्तृत कार्यक्रम वेगर रकम पठाउँदा कार्यक्रमको मूलमर्म र भावना वमोजिम प्रयोग हुन नसकेको, विस्थापित परिवारलाई अस्थायी वसोवासका लागि बनाइएका आवासहरुको प्रयोग हुन नसकेको, जोखिमयुक्त वस्तिहरुको पहिचान गरी वसोवासको लागि उपयुक्त वैकल्पिक स्थानमा स्थानान्तरण गर्न नसकेको, सरकारी प्रयासमा एकीकृत नमुना वस्ती विकास नभएको, निकायगत कमजोर व्यवस्थापनले गर्दा निजी आवास अनुदान वितरण कार्य र सो अनुरूपको निर्माण प्रगति अत्यन्तै न्यून देखिएको, गुनासो फछ्छुपौट कार्य व्यवस्थित, वैज्ञानिक, विवाद रहित भई समस्या समाधान उन्मुख हुन नसकेको जस्ता प्रमुख समस्याहरु देखिएका छन् । यद्यपी पुनर्निर्माणको प्रथम वर्षमा पुनर्निर्माण सम्बन्धी नीति, कानून, कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्डहरुको निर्माण भएको छ भने कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सांगठनिक संरचना र संयन्त्रहरु स्थापना गरिएका छन् । पुनर्निर्माण कार्यलाई समयसारिणीमा सम्पन्न गर्न नीतिगत प्राथमिकता,

कानूनी व्यवस्था, स्वीकृत कार्ययोजना अनुरूप स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन गर्दै निजी आवास निर्माणमा सामुदायिक सहभागिता बढाई अभियानका रूपमा लैजाने, सर्भेक्षणबाट प्राप्त तथ्यांकलाई परीक्षण गरी सर्भेमा छुटेका, सम्भौता हुन नसकेका, जमिनको स्वामित्व नभएका जस्ता गुनासोहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी फछ्यौट गर्ने, जोखिमयुक्त वस्तीलाई स्थानान्तरण गरी सुरक्षित वसोवासको प्रबन्ध मिलाउने, एकिकृत तथा व्यवस्थित वस्ती विकासमा विशेष जोड दिनु पर्दछ । यसको निम्ति निकायगत क्षमता सुदृढ तुल्याई तिनीहरूलाई जवाफदेहि बनाउने, कार्यविधि तथा कार्य पद्धतिमा सरलीकरण गरी प्रभावकारी समन्वय, पारदर्शिता र नतिजामूलक अनुगमन प्रणाली क्रियाशील हुनु पर्दछ ।